

УДК 330.351:621.311

ОРГАНІЗАЦІЯ СПОТОВОГО РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

Салашенко Тетяна Ігорівна, к. е. н., старший науковий співробітник
Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України,
e-mail: tisandch@gmail.com

Лібералізація ринку електроенергії (РЕЕ) України передбачає виокремлення різних часових інтервалах торгівлі електроенергією (ЕЕ): від декількох років до доби, що йде за добою фізичного постачання, – що дозволяє відокремити різні часові границі ринку – форвардний, спотовий та балансуєчий РЕЕ. Принципи побудови та організації цих часових сегментів складають основу організаційно-економічного механізму функціонування оптового РЕЕ.

Мета побудови такого механізму полягає у задоволенні потреб споживачів ЕЕ за мінімальними витратами, що вимагає як короткострокової ефективності експлуатації існуючих ресурсів за мінімальних витрат, так і довгострокових інвестицій для забезпечення розвитку генеруючих потужності та диверсифікації джерел електрогенерації. Різні часові сегменти РЕЕ переслідують окремі підцілі:

- 1) довгостроковий РЕЕ, спрямований на досягнення довгострокової ефективності та забезпечення гарантування повернення капіталовкладень;
- 2) спотовий РЕЕ – на короткострокову ефективність та мінімізацію витрат на купівлю ЕЕ як товару;
- 3) балансуєчий РЕЕ – на підтримання операційної безпеки ОЕС та встановлення фінансової відповідальності учасників РЕЕ за небаланси ЕЕ.

Первинним нормативно-правовим документом, який регулює функціонування спотового РЕЕ України, є Закон України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII, згідно з яким виділяються такі сегменти [1]:

- а) ринок на добу наперед (РДН), на якому здійснюється купівля-продаж ЕЕ на наступну за днем проведення торгів добу;
- б) внутрішньодобовий ринок (ВДР), на якому купівля-продаж ЕЕ здійснюється безперервно після завершення торгів на РДН та впродовж доби фізичного постачання ЕЕ (торги завершуються за 60 хв до фізичного постачання).

Оформлення цих часових сегментів переслідує мету впровадження динамічних *acquis communitaires*, а саме імплементацією Регламенту ЄС 2015/122 (наразі цей регламент є необов'язковим для України). Однак ст. 67 Закону України № 2019-VIII вже передбачається функціонування єдиних РДН та ВДР, а ДП «Енергоринок» має перетворитися на оператора ринку (ОР) для цих часових сегментів. Основна відмінність, окрім часових меж торгівлі ЕЕ, між цими двома сегментами полягає у методах ціноутворення: якщо ціна РДН визначається за граничними цінами на основі балансу сукупного попиту та сукупної пропозиції ЕЕ, то ціна ВДР – «по заявленій (пропонованій) ціні». Тобто фактично Закон України № 2019-VIII затверджує аукціонний підхід та сліпі торги на РДН (учасники не можуть бачити цінових пропозицій конкурентів, а визначення ціни відбувається ОР на основі агрегування кривих попиту та пропозиції) та безперервні відкриті торги на ВДР.

Вторинна нормативно-правова база функціонування цих часових сегментів ґрунтується на: Правилах ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 308; Правилах ринку, затверджених постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 307, в тих частинах, де торкається цих часових сегментів і діяльності ОР; а також інших Правилах та Кодексах, на які містяться відсилочні норми у перелічених вище документах.

Систематизація нормативно-правових положення вторинного законодавства РЕЕ України дозволяє представити особливості (табл. 1) функціонування цих часових сегментів.

Таблиця 1

Особливості організованої торгівлі на РДН та ВДР України

Характеристика	РДН	ВДР
Періодичність торгів	1 раз на добу, 365 днів на рік	цілодобово, 365 днів на рік
Торговельні контракти	Погодинні – 256 заявок	
Відкриття воріт	За 7 календарних днів до фізичної доби поставання	15:00 Д-1
Закриття воріт	11:00 Д-1 за українським часом	За 60 хв до фізичного поставання
Механізм ціноутворення	Закритий аукціон	Безперервні торги
Метод ціноутворення	Маржинальний	По заявленій ціні
Діапазон цін	від 10 грн /МВт*год до 50000 грн / МВт*год	
Час оприлюднення результатів торгів РДН	Д-1 14:30	Д+1 14:30
Мінімальний крок ціни та обсягу	0,01 грн, 0,001 МВт	
Кліринг і врегулювання	уповноважений банк	
Зони передачі	Укренерго в собі ОСП за ринковим зонами	

Джерело: складено за [2]

Необхідними умовами участі в торгах РДН та ВДР в Україні є [2]:

- 1) укладання договору про врегулювання небалансів ЕЕ між учасниками ринку й ОСП;
- 2) укладання договорів про участь у РДН та/або ВДР між учасниками ринку та ОР;
- 3) відкриття рахунку ЕСКРОУ в уповноваженому банку

Аналіз основних тенденцій розвитку спотової торгівлі ЕЕ у країнах – членах ЄС дозволяє виділити її такі особливості [3]:

- РДН складають основу спотової торгівлі ЕЕ, тоді як ВДР не досягли достатнього рівня ліквідності;
- виділяються два види ринкових продуктів на РДН та ВДР – погодинні та блочні заявки;
- відзначається скорочення часу функціонування РДН та наближення ВДР до реального часу фізичного постачання;
- раннє «закриття воріт» РДН сприяє більш прозорій позабіржовій торгівлі, тоді як синхронізація часу їх закриття сприяє встановленню очищеної та справедливої ціни;
- спотова торгівля відбувається за ринковими зонами як здебільшого збігається із територією країни, виокремлення окремих ринкових зон є виключенням та пов'язано із функціонуванням на території країни одночасно декількох ОСП;
- відбувається розширення функціонування енергетичних бірж на території інших країн, що обумовлює наявність конкуренції між операторами ринку в одній ринковій зоні.

Для організації РДН та ВДР ДП «Енергоринок» в особі оператора ринку провела 24.09.2018 р. відкриті торги із закупівлі відповідного програмного забезпечення, переможцем яких визнано та вже укладено договір (10.10.2018 р.) словацьку компанію «Sféra A.S.». Договором передбачено впровадження та технічну підтримку програмного забезпечення протягом трьох років, яке використовується словацьким оператором ринку ОКТЕ a.s. [4] Отже, в основі функціонування спотового РЕЕ було закладено словацький 7-річний досвід (адже ця енергетична біржа функціонує тільки із 01.01.2011 р. [5]) функціонування РДН та ВДР.

Окрім «Sféra A.S.», для участі в торгах було подано пропозиції ще двох учасників – нідерландська компанія «Soops Investment B.V.» (повна інформація щодо неї в інформаційній базі Bloomberg відсутня) та британська компанія «Trauport Limited» [6]. Однак останню не допустили до аукціону у зв'язку з відсутністю перекладу документа на українську мову, хоча саме ця компанія мала

найбільший досвід з розробки відповідних програмних продуктів для декількох європейських енергетичних бірж: угорської HUPX, болгарської IBEX, іспансько-португальської IBEX, румунської ОРСОМ та об'єднаної енергетичної бірж країн ЦВЕ PXC [7].

Аналіз даних функціонування ОКТЕ а.с. засвідчує, що спотова торгівля ЕЕ в Словаччині відбувається у спрощеному виді: як на РДН, так і ВДР представлені лише прості погодинні продукти. Обсяги торгів на цей біржі за час її функціонування мали мінливу динаміку та характеризувалися недостатньою ліквідністю (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка торгів на ОКТЕ а.с. у 2011–2017 рр. [8]

Рік	Обсяг торгів, ГВт*год	Кількість учасників торгів	Загальне споживання в країні, ГВт*год	Частка торгів від загального споживання (ліквідність), %
2011	6516,8	37	24812	26
2012	8473,9	45	23937	35
2013	5578,1	45	25084	22
2014	6680,5	47	24157	28
2015	10246,1	40	24371	42
2016	9125,6	46	24981	37
2017	12782,9	53	н/д	

Таким чином, організація спотового РЕЕ передбачає впровадження спрощених моделей функціонування РДН та ВДР. Водночас аналіз діяльності провідних європейських енергетичних бірж (зокрема, Nordpool та Erex Spot) засвідчує про розширення переліку біржових продуктів, що має спонукати як продавців, так і покупців до участі у спотовій торгівлі.

Література

1. Закон України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2019-19>
2. Постанова НКРЕКП «Про затвердження Правил ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку» від 14.03.2018 № 308. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0308874-18>
3. Overview of European Electricity Markets. METIS Technical Notes February 2016. URL: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/metis_technical_note_t4_-_overview_of_european_electricity_market.pdf
4. ДП «Енергоринок». URL: <http://www.er.gov.ua/>
5. Association of European Energy Exchanges. URL: <https://www.europex.org/members/okte/>
6. Prozorro. Публічні закупівлі. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2018-08-08-000850-c>
7. Trayport. URL: <https://www.trayport.com/uk/markets2/market-matrix/?power=1&naturalgas=0&renewables=0&emissions=0&coal=0&ironore=0&freight=0&oil=0&brokers=0&exchange=1&clearinghouses=0>
8. Annual report 2017. OKTE a.s. URL: <https://www.okte.sk/en/information/annual-reports/>

